

УДК 336.531.2

*В. В. Нагорний,
к. е. н., Національний університет біоресурсів і природокористування України
М. В. Петрюк,
аспірант кафедри "Фінансів і кредиту" Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

АНАЛІЗ СИСТЕМ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ВЕНЧУРНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УКРАЇНІ

V. Nagorny,
PhD Economics,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv
M. Petryuk,
Postgraduate Department "Finance and Credit",
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

SYSTEMS ANALYSIS OF STATE SUPPORT OF INNOVATION AND VENTURE CAPITAL PROSPECTS IN UKRAINE

У статті розглянуто досвід державної підтримки венчурної діяльності в провідних країнах світу. Проведено аналіз існуючого досвіду успішних венчурних проєктів. Проаналізовано стан венчурного підприємництва в Україні та розглянуто можливі напрями розвитку ефективної державної підтримки венчурно-інноваційної діяльності в країні.

The paper reviews the experience of state support of venture capital activity in the leading countries of the world. The analysis of existing experience successful venture projects. The state of venture enterprise in Ukraine and the possible directions of development of effective state support venture capital and innovation in the country.

Ключові слова: венчурне інвестування, фінансування, державна підтримка, венчурні проєкти, SITRA, Tekes, Yozma.

Key words: venture capital investment, financing, government support, venture projects, SITRA, Tekes, Yozma.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі глобалізації міжнародної економіки необхідно провести пошук нових методів і форм управління інноваційними процесами. Системи управління інноваційною діяльністю Українського бізнесу недостатньо ефективні й конкурентоспроможні. Практичний досвід провідних країн світу в розв'язанні фінансово-організаційних проблем розвитку інноваційних процесів засвідчив у ефективності створення та розвитку венчурного бізнесу як провідного механізму стимулювання інноваційного зростання підприємств. Більшість аспектів його управління на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими. Також подальшого вивчення потребують види та форми венчурного підприємництва та механізми його взаємодії із суб'єктами інноваційної інфраструктури.

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Діяльність венчурних підприємств у світі переважно спрямована на фінансування інноваційних програм, оновлення засобів виробництва, створення новітньої високо-технологічної продукції та створення нових робочих місць.

Спільним для розвинутих країн-лідерів у сфері впровадження інновацій є пріоритетне стимулювання та державна підтримка венчурного бізнесу урядами країн США, Японії, Франції, Німеччини, Великобританії та функціонування програм інноваційного розвитку типу "Yozma" в Ізраїлі й "SITRA" у Фінляндії.

До типових заходів стимулювання інноваційної діяльності серед малого бізнесу у провідних країн світу належать:

- спрощені процедури започаткування та становлення малого венчурного бізнесу;
- спрямування державних коштів (інвестицій) у розвиток венчурної інноваційної інфраструктури, яка обслуговує наукову й інноваційну діяльність;
- забезпечення привабливих економічних умов для притоку інвестицій у технологічний венчурний бізнес;
- фінансова підтримка творчої кар'єри здібних студентів, аспірантів, вчених [1].

Питанням державної підтримки розвитку венчурного бізнесу присвячені праці відомих вітчизняних вчених: О. Кузьміна, І. Литвина, Л. Антонюка, А. Поручника, Р. Любимова, А. Каширина, В. Котельникова, А. Войтовича та ін.

Таблиця 1. Системи державної підтримки інноваційного розвитку в провідних країнах світу

Країни	Державна підтримка інноваційної (венчурної) діяльності	
	Структури інституційної підтримки	Форми стимулювання
США	Адміністрація у справах малого бізнесу, Національний науковий фонд, Федеральні відомства, Національна мережа центрів упровадження нових технологій, Американська асоціація розвитку науки, Адміністрація технологій, Національна дослідна рада, Національний інститут стандартів і технологій, Національна служба технічної інформації, Управління технологічної політики	Цільове оподаткування, інвестиційний податковий кредит, пільговий режим амортизаційних відрахувань, субсидії, цільові асигнування з бюджету, виділення витрат на НДДКР, пов'язаних з основною виробничою і торговою діяльністю, із суми оподаткованого доходу
Японія	Державні фонди для заохочення науково-дослідної діяльності, Фонд сприяння малим і середнім венчурним підприємствам, Корпорація фінансування малого бізнесу, Центр сприяння розвитку підприємств	Пільгові кредити, пільгове оподаткування, субсидії
Франція	Спеціальна урядова організація (ІНОДЕВ), Французьке товариство сприяння венчурному капіталу, Національний центр наукових досліджень, Національне агентство з впровадження досліджень "АНвар", Національне агентство перспективних досліджень, державно-приватний банк для фінансування малого інноваційного бізнесу, науково-технічний фонд тощо	Дотації, субсидії, довгострокові позики, податкові кредити, кредитні гарантії, пільгове оподаткування
Німеччина	Консорціуми малого інноваційного бізнесу, державні спеціалізовані банки — Банк кредитів на відтворення та Німецький банк вирівнювання, Міністерство економіки, Міністерство наукових досліджень і технологій, Федерація промислових дослідницьких асоціацій, Патентний центр	Цільові безоплатні субсидії, дотації, оплата витрат на технічну експертизу, пільгові кредити, система страхування кредитів, податкові знижки і пільги, прискорена амортизація, цільові банківські кредити
Велика Британія	Рада з науки і техніки, урядові ради за напрямками досліджень та ін.	Пільгове оподаткування, субсидії, списання витрат на НДДКР на собівартість продукції (послуг, кредитні гарантії)
Канада	Консорціуми малого інноваційного бізнесу, Канадський інноваційний фонд	Позички на пільгових умовах, субсидії, технічна допомога, податковий кредит, пільгове оподаткування

Джерело: [7].

Незважаючи на колосальний світовий досвід у сфері державної підтримки, станом на 2014 рік в Україні так і не була створена ефективна програма підтримки розвитку інноваційного та венчурного бізнесу з боку держави.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду створення та функціонування програм підтримки венчурної й інноваційної діяльності та розроблення пропозицій щодо програми державної підтримки інноваційного (венчурного) бізнесу в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світовий досвід венчурного й інноваційного підприємництва засвідчує, що всі розвинуті країни здійснюють активну інноваційну політику, запроваджують на законодавчій основі форми та методи державного регулювання й стимулювання комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок через використання механізмів венчурного фінансування. Основні системи державної підтримки інноваційної діяльності та стимулювання венчурного бізнесу в розвинутих країнах наведено в таблиці 1.

У різних країнах використовуються різні засоби стимулювання інноваційної та венчурної діяльності, до основних можна віднести наступні:

- пільгове оподаткування венчурних фірм;
- інвестиційний податковий кредит;
- зменшення податку на прибуток для організацій із цінними паперами венчурних структур;
- гарантоване повернення приватного капіталу, який вкладають у венчурний бізнес до 90% у США та до 80% у Японії;

- цільові безоплатні субсидії підприємствам, які освоюють нові технології;
- зниження ставки прибуткового податку;
- пільговий режим амортизаційних відрахувань [6].

Існує розгалужена мережа державних програм підтримки малого інноваційного венчурного підприємства у США, яку представляють:

1. Адміністрація малого бізнесу (Small Business Administration -SBA) — відділ Міністерства торгівлі, під юрисдикцією якого діють малі інвестиційні компанії (SBIC), забезпечує надання кредитів малому бізнесу, здійснюючи це самостійно або разом із іншими фінансовими організаціями. Переважно діяльність адміністрації полягає у наданні гарантій банкам для видачі кредитів (рівень відсоткових ставок дорівнює вартості позик для банків плюс 2,5—2,75 %). Важливою особливістю є надання довгострокових кредитів, зазвичай на 7—25 років.

2. Компанії для інвестування малого бізнесу (Small Business Investment Companies — SBIC) — спеціалізовані інвестиційні компанії, підконтрольні SBA, є приватними і приймають самостійні рішення щодо кредитування. Однак, згідно з вимогами законодавства SBIC, вони зобов'язані надавати кредити або інвестиційні кошти на термін не менше п'яти років. Інвесторам таких компаній (пайовикам) надають податкові пільги та державні гарантії повернення їхніх коштів.

У Російській Федерації діяльність, подібну до діяльності SBA, здійснюють регіональні й Федеральний фонди підтримки малого підприємництва, а також Фонд сприяння розвитку малих форм підприємництва у науково-технічній сфері [9]. У Росії вагомість розвитку венчурного капіталу пов'язана насамперед із двома тенденціями, характерними раніше для Західної Європи:

1. Відбувається зрушення ресурсів НДДКР із державного у приватний сектор. Активніше залучаються позабюджетні кошти в науку й інновації.

2. Зростає роль посередницьких функцій. У процесі фінансування активніше залучаються фахівці з комерціалізації технологій (передусім із відбору фірм для інвестування). Це пов'язано з активністю приватного сектору, що у будь-якій державі гнучкий і здатний адекватно реагувати на зміни макроекономічних та інших чинників навколишнього середовища.

У Росії венчурний капітал лише зароджується, але потенційно належить до основних джерел фінансування для комерціалізації науково-технічних розробок і реструктуризації великих виробничо-господарських комплексів. Фінансова криза 1998 р., з одного боку, істотно послабила фінансову систему Росії, а з іншого — створила передумови для переорієнтації фінансових ресурсів на реальний сектор економіки [9].

В окремих країнах діють спеціальні програми інноваційного розвитку, розглянемо деякі з них. У Фінляндії діяла і продовжує діяти програма SITRA. В її рамках співіснують як пряме фінансування стартапів, так і вкладення коштів в регіональні фонди підтримки технологічних підприємств. SITRA фінансує компанії звичайним венчурним способом — в обмін на частку акцій від 15% до 40% і на суми від 200 000 до 2 млн євро. Зараз у портфелі SITRA налічується близько 70 компаній і участь в шести регіональних фондах, які обслуговують в основному місцеві університети Фінляндії. Дана програма підтримки має статус незалежного державного фонду під егідою парламенту і управляється як фонд, а не як урядове агентство [4].

Також слід відзначити діяльність технологічного агентства "Текес", яке є найбільшою фінансованою державною експертною організацією в Фінляндії, що займається наданням допомоги для наукових досліджень, розробок та інновацій в корпоративному секторі та в університетах. Текес ставить перед собою 3 стратегічні завдання:

1. Збільшення потенціалу інноваційної активності: фінансується проведення досліджень і розробок, при цьому заохочується співпраця між компаніями, університетами та вченими — наявність бази і зв'язків між елементами інноваційної системи є основними факторами успіху для інноваційної діяльності.

2. Підвищення продуктивності і оновлення секторів економіки: завдяки інноваціям, продуктивність праці в секторах і кластерах, які є пріоритетними для фінської економіки і суспільства, знаходиться на вищому рівні, а фінські компанії володіють глобальною конкурентоспроможністю.

3. Зростання добробуту населення.

Інновації та сталий розвиток створюють всеосяжну основу для досягнення суспільного благополуччя та екологічних цілей [2].

Згідно з опублікованим звітом, за фінансової підтримки Агентства з фінансування технологій та інновацій Фінляндії "Текес", у 2013 році було створено 1270 нових товарів, послуг або процесів, а також більше тисячі патентів. Частка фінансування "Текес" в приватних проектах склала близько 50%. На думку директора "Текес" Пеккі Сойні, без підтримки Агентства кількість нових товарів і послуг було б в 2 рази менше. У 2013 році "Текес" брало участь в реалізації 1860 проєктів з обсягом фінансування 577 млн євро, з яких 133 млн

євро припало на компанії — стартапи, тобто підприємства, які існують менше 6 років. Фінансову допомогу або кредити отримали 680 стартапів. З 133 млн євро 68 млн є гранти та 58 млн — кредити. Згідно з правилами, не менше 25% вартості проєкту має покриватися з інших джерел фінансування. Інноваційні компанії, що отримали допомогу від "Текес", змогли збільшити свій оборот в 5 разів за 1 рік, а оборот отримали допомоги малих і середніх підприємств виріс на 20% [3].

Інший приклад успішної програми підтримки інноваційного бізнесу діє в Ізраїлі. Програма (ініціатива) Yozma була створена під керівництвом Міністерства промисловості і торгівлі Ізраїлю в особі Головного наукового управління (ГНУ). Для оперативного управління Yozma були призначені професійні венчурні фінансисти з досвідом роботи в технологічній промисловості, які підпорядковувалися раді директорів, складеним з представників держави, і мали повноваження діяти на підставі статуту.

Ідея даної програми полягала в тому, що фонд програми був використаний для капіталізації десяти інших венчурних фондів, кожен з капіталом 20 млн доларів. До фондів пред'являлися такі вимоги: наявність одного ізраїльського партнера та одного американського чи європейського партнера з ім'ям і стажем. Зарубіжні партнери були зобов'язані навчати ізраїльських колег методиці і принципам інвестування, розвитку компаній та ведення справ фонду. В обмін фонд отримував 8 млн доларів з фондів Yozma (решта 12 млн партнери повинні були представити спільно), які в разі провалу фонду вони не зобов'язані були повертати. А в разі успіху партнери могли викупити частку держави за ті ж гроші плюс символічна процентна ставка (7% від прибутку на цю частку) — таким чином, більше 90% доходу діставалося приватним учасникам програми.

За підтримки провідних американських, європейських та ізраїльських інвесторів Yozma успішно запустила свій другий фонд, Yozma II, який розпочав свою діяльність у вересні 1998 року, а його третій фонд Yozma III — 2002. З моменту заснування група зуміла залучити більше \$ 220 млн у свої фонди і зробила прями інвестиції в 50 портфельних компаній. Кошти інвестуються переважно в компанії в галузі зв'язку, інформаційних та медичних технологій. Проєкт здійснює інвестиції на всіх етапах розвитку компанії з основним упором на ранній стадії розвитку. Початкові окремі інвестиції, як правило, коливаються в діапазоні від \$ 1 млн і \$ 6 млн. Додатковий капітал зарезервований для наступних інвестицій [5].

В Україні державна підтримка інноваційного та венчурного бізнесу ще не сформована як така, тому на нашу думку, може розвиватися за наступними моделями:

1. Європейська модель. Державна підтримка малого та середнього бізнесу здійснюється на двох рівнях — наднаціональному та національному, що дає змогу раціонально розділити процедури прийняття рішень стосовно надання окремих видів державної підтримки її реципієнтам. З метою підвищення конкурентоспроможності європейської економіки дія системи державної підтримки малого та середнього бізнесу в ЄС спрямована на зміцнення єдиного внутрішнього ринку й інтернаціоналізацію підприємницької діяльності на рівні окремих її суб'єктів. У країнах ЄС вагома роль належить прямій фінансовій підтримці малого та середнього бізнесу, най-

більша частка якої надається у вигляді цільової фінансової допомоги (гранти, субсидії).

2. Американська модель. На відміну від країн ЄС, де повноваження щодо надання державної підтримки інноваційного підприємництва розподілені між Європейською комісією, установами ЄС, органами центральної та місцевої влади країн-членів, у США заходи державної підтримки розробляє, здійснює і координує Адміністрація малого бізнесу. Огляд діючих у країні програм державної підтримки малого та середнього бізнесу засвідчує, що пріоритетними є фінансова підтримка, залучення суб'єктів малого і середнього бізнесу до виконання державних замовлень, інноваційна, експортна і технічна підтримка.

3. Японська модель. Відмінною ознакою японської системи державної підтримки малого та середнього бізнесу є її спрямованість на сприяння кооперативним починанням малих і середніх підприємств. Особливість японської системи — високий рівень розвитку системи субконтрактів, яка забезпечує замовленнями підприємства малого та середнього бізнесу і робить взаємодію цих суб'єктів підприємництва ефективнішою. Головним напрямом державної підтримки в Японії, якому підпорядковані всі інші, є всебічне сприяння держави інноваційній діяльності цих суб'єктів бізнесу, котрі визнані найактивнішими у створенні інноваційних продуктів і технологій.

Дані моделі уже були використані в процесі формування програм державної підтримки в Норвегії та Швейцарії — Європейська модель, Австралія та Канада — Американська модель, Корея та Нова Зеландія — Японська модель, тому одна з них може бути використана під час розробки програми державної підтримки в Україні. Також не слід відкидати змішану модель з поєднанням всіх вище зазначених. Але, на нашу думку, на перших етапах становлення державної підтримки слід звернутися до досвіду Фінляндії та Ізраїлю.

В Україні повинен бути створений державний фонд для розвитку венчурного інноваційного підприємництва, який би залучав для фінансування проектів як кошти держави, так і кошти приватних інвесторів на взаємовигідних умовах.

Засобами державної підтримки могли б стати:

- надання кредитів на пільгових умовах;
- пільговий податок на прибуток венчурних інноваційних підприємств;
- впровадження системи страхування коштів венчурних підприємств;
- цільові безоплатні субсидії підприємствам, які створюють нові технології;
- дотації малому і середньому бізнесу на наукові дослідження та розробки;
- залучення венчурних інноваційних підприємств до реалізації масштабних державних проектів.

ВИСНОВКИ

Розвиток венчурного та інноваційного підприємства є невід'ємною частиною зростання економіки будь-якої країни світу. В Україні ці види діяльності не набули значного розвитку в силу різних причин: недостатньо розвинена законодавча база, слабкий ринок цінних паперів, відсутність державних програм розвитку інноваційного та венчурного бізнесу. В такій ситуації держава може прийняти будь-яку з уже існуючих 3 моделей або розро-

бити свою унікальну. Але, на думку авторів, найкращим варіантом є розробка програми типу Yozma та SITRA, які вже добре зарекомендували себе та дали потужний імпульс для розвитку інноваційного та венчурного бізнесу в Ізраїлі та Фінляндії.

Література:

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. — К.: КНЕУ, 2003. — 394 с.
2. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nif.kz/press_center/classifieds/detail.php?ID=466
3. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tekes.fi/Global/Tekes/The%20Impact%20of%20Tebes%20and%20innovation%20activities.pptx>
4. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ireu.org.ua/2014/05/16/finansuvannya-innovatsiyного-rozvytke-ukrainy/>
5. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yozma.com/investment/>
6. Красовская О.В. Венчурное финансирование: мировые тенденции и ситуация в Украине / О.В. Красовская. — К.: Конус-Ю, 2013. — 108 с.
7. Кузьмін О.Є. Венчурний бізнес: навч. посіб. / О.Є. Кузьмін, І.В. Литвин. — К.: Знання, 2012. — 350 с.
8. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / М.А. Йохна, В.В. Стадник. — К.: Академія, 2005. — 400 с.
9. Поручник А. М. Венчурний капітал: зарубіжний досвід та проблеми становлення в Україні: монографія / А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк. — К.: КНЕУ, 2000. — 172 с.

References:

1. Antonjuk, L.L. Poruchnyk, A.M. and Savchuk, V.S. (2003), Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii [Innovation: theory, mechanism design and commercial mentation], MBK, Kyiv, Ukraine.
 2. National Agency for Technological Development (2014), available at: http://www.nif.kz/press_center/classifieds/detail.php?ID=466 (Accessed 24 Oct 2014).
 3. Tekes (2014), available at: <http://www.tekes.fi/Global/Tekes/The%20Impact%20of%20Tebes%20and%20innovation%20activities.pptx> (Accessed 24 Oct 2014).
 4. IREU (2014), "Financing of the innovative development of Ukraine", available at: <http://ireu.org.ua/2014/05/16/finansuvannya-innovatsiyного-rozvytke-ukrainy/> (Accessed 24 Oct 2014).
 5. Yozma Group (2014), available at: <http://www.yozma.com/investment/> (Accessed 24 Oct 2014).
 6. Krasovskaya, A.V. (2013), Venchurnoe finansyrovanye: myrovye tendentsyy y sytuatsiya v Ukrayne [Venture Financing: World trends and the situation in Ukraine], Konys-U, Kyiv, Ukraine.
 7. Kuzmin, O. E. and Litvin, I.V. (2012), Venchurnyj biznes [Venture business], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 8. Yohna, M.A. and Stadnik, V.V. (2005), Ekonomika i orhanizatsiia innovatsijnoi diial'nosti [Economics and Organization of innovation], Academia, Kyiv, Ukraine.
 9. Poruchnik, A.M. and Antonjuk, L.L. (2000), Venchurnyj kapital: zarubizhnyj dosvid ta problemy stanovlennia v Ukraini [Venture capital: foreign experience and formation problems in Ukraine], MBK, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 11.11.2014 р.*